

1

Η σκοτεινή διαδρομή που «γκρίζαρε» το Αιγαίο

ΑΠΟ ΤΑ ΙΜΙΑ ΣΤΗ ΜΑΔΡΙΤΗ

Την άνοιξη του 1996, όλοι έδειχναν προετοιμασμένοι από καιρό. Από τη στιγμή που ξέσπασε η κρίση των Ιμίων, τουλάχιστον δύο από τους πρωταγωνιστές, η Τουρκία και οι ΗΠΑ, δούλευαν ήδη για την επόμενη ημέρα.

Ο στόχος δεν ήταν άλλος από αυτόν που είχε διαμορφωθεί μετά το 1974. Απευθείας διμερής διάλογος και διαπραγμάτευση μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας επί όλων των θεμάτων του Αιγαίου, καθώς και καθοδήγηση των δύο χωρών στην κατεύθυνση θεσμοθετημένης συμφωνίας, που είτε θα επισημοποιούσε την επίλυση των διαφορών τους είτε θα εγκαθιστούσε ένα μορατόριουμ «μονομερών» ενεργειών, με ταυτόχρονη αποδοχή εκ μέρους της Αθήνας της ύπαρξης «ζωτικών» συμφερόντων της Τουρκίας στο Αιγαίο.

Η λίστα με «όλα τα θέματα του Αιγαίου» είχε φορτωθεί, κατά την τελευταία διετία, ακόμη περισσότερο με δύο κρίσιμα και καθοριστικά ζητήματα: το ένα ήταν *casus belli*, το οποίο είχε εξαγγείλει η Τουρκία για να εξαναγκάσει την Ελλάδα να παρατηθεί των δικαιωμάτων της που απέρρεαν από τη νέα Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας για επέκταση των χωρικών υδάτων στα 12 ν.μ. Και το δεύτερο μεγάλο ζήτημα δεν ήταν άλλο από τις «γκρίζες ζώνες»,

την πιο ακραία μορφή αμφισβήτησης της ελληνικής εδαφικής κυριαρχίας που διατυπώθηκε εμπράκτως με το επεισόδιο των Ιμίων.

Ο Ταγίπ Ερντογάν εξέπληξε το φθινόπωρο του 2016 με τις δηλώσεις του με τις οποίες αμφισβητούσε τη Συνθήκη της Λωζάννης. Όμως οι δηλώσεις του είναι ταυτόσημες με εκείνες του Αμπντούλάχ Γκιουλ, ο οποίος, πριν ιδρύσει από κοινού με τον Ερντογάν το ΑΚΡ, ήδη το 1997 ως υπουργός του Ερμπακάν εξέφραζε τη λύπη του για τα «λάθη» που άφησαν εκτός τουρκικής κυριαρχίας «νησιά στα οποία φθάνεις κολυμπώντας από την απέναντι τουρκική ακτή».

Ωστόσο, και το κεμαλικό κατεστημένο ποτέ δεν αποδέχθηκε την «αδικία» που έγινε στη Λωζάννη εις βάρος της Τουρκίας, διατηρώντας έτσι έναν σταθερό στόχο: την αποκατάσταση της «αδικίας» και τη «δίκαιη» μοιρασιά του Αιγαίου, τουλάχιστον της υφαλοκρηπίδας και των θαλασσίων ζωνών.

Στην πορεία των ελληνοτουρκικών σχέσεων, μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο, παρατηρείται μια περιοδικότητα:

Η κρίση του «Χόρα» το καλοκαίρι του 1976 οδήγησε στο Πρακτικό της Βέρνης την 1η Νοεμβρίου 1976, το οποίο συμφώνησαν οι εμπειρογνώμονες των δύο πλευρών Ιωάννης Τζούνης και Αλίτ Σουάτ Μπιλγκέ. Μέσω του κειμένου αυτού, που δικαιολογήθηκε ως πλαίσιο διαδικαστικού, διαχειριστικού χαρακτήρα αλλά αποδείχθηκε ουσιαστικότερο για το μέλλον των ελληνοτουρκικών σχέσεων, η Ελλάδα αποδεχόταν τις διαπραγματεύσεις ως μέσο επίλυσης της διαφοράς, ενώ εμμέσως η Τουρκία αποδέχθηκε ότι η διαφορά για την υφαλοκρηπίδα είναι νομική. Τα σημεία 6 και 7 του Πρακτικού όμως είχαν πολύ ευρύτερες συνέπειες και επιπτώσεις:

«6. Τα δύο μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωσιν όπως απόσχουν πάσης πρωτοβουλίας ή πράξεως σχετικής προς την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου η οποία θα ηδύνατο να παρενοχλήση την διαπραγμάτευσιν.

7. Τα δυο μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωσιν όπως καθ' όσον αφορά εις τας διμερείς των σχέσεις, απόσχουν πάσης πρωτοβουλίας ή πράξεως η οποία θα έτεινε να μειώση το κύρος ετέρου».

Είκοσι ένα χρόνια μετά, στο Ανακοινωθέν της Μαδρίτης επανέρχονταν εκ νέου ανάλογες διατυπώσεις, οι οποίες κάλυπταν τα κενά που είχαν προκύψει από τις νέες εξελίξεις τόσο στον τομέα της έρευνας υδρογονανθράκων όσο και στο Δίκαιο της Θάλασσας...

Η κρίση του Μαρτίου 1987 οδήγησε, με τη σειρά της, στο Νταβός το 1988. Ο Ανδρέας Παπανδρέου συναντάται στο περιθώριο του Οικονομικού Φόρουμ του Νταβός με τον Τούρκο ηγέτη, θιασώτη του παντουρκισμού, που άνοιξε τον δρόμο για τη γέννηση του πολιτικού Ισλάμ, Τουργκούτ Οζάλ, και αποφασίζουν τον «μη πόλεμο». Ο Παπανδρέου επικρίθηκε έντονα επειδή αποσυνέδεσε το Κυπριακό από την πρόοδο στα ελληνοτουρκικά, αλλά και για τη συμφωνία με τον Οζάλ να απόσχουν οι δύο χώρες από έρευνες για πετρέλαιο στα διεθνή ύδατα του Αιγαίου μέχρις ότου υπάρξει οριστική συμφωνία για τα όρια της υφαλοκρηπίδας. Ο τότε Έλληνας πρωθυπουργός είχε κρατήσει μυστικές τις συνεννοήσεις με την τουρκική πλευρά και ο διάυλος επικοινωνίας λειτούργησε μέσω του τότε διπλωματικού συμβούλου του Χρήστου Μαχαιρίτσα και του Τούρκου πρεσβευτή στην Αθήνα Ναζμί Ακιμάν. Ο Ανδρέας Παπανδρέου τον Ιούνιο του 1988 υποχρεώθηκε

να δηλώσει από το βήμα της Βουλής το περίφημο «*mea culpa*» για τη συνάντησή του με τον Οζάλ. Μια παραδοχή που αποτύπωνε πλήρως την αποτυχία της προσέγγισης που τελικά ανανέωσε το «μορατόριουμ» αποφυγής άσκησης κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδας στο Αιγαίο και δημιουργούσε αμφιβολίες για τη σημασία της επίλυσης του Κυπριακού στην πλήρη ομαλοποίηση των ελληνοτουρκικών σχέσεων.

Η κρίση των Ιμίων το 1996 οδήγησε και αυτή στη Συμφωνία της Μαδρίτης, υπό τις ευλογίες των ΗΠΑ και διά χειρός της υπουργού Εξωτερικών Μαντλίν Ολμπράιτ, και γι' αυτό ίσως αποδείχθηκε και τόσο ανθεκτική στον χρόνο, ώστε ακόμη και τώρα η Τουρκία να επικαλείται τα «ζωτικά και νόμιμα συμφέροντά» της στο Αιγαίο.

Φόβοι και «ευκαιρίες» μετά τα Ίμια

Λίγες μόνον ημέρες μετά την αμερικανική «πυροσβεστική» παρέμβαση στην κρίση των Ιμίων, η τουρκική πλευρά, με τη γνωστή ως «Πρωτοβουλία για την Ειρήνη» του Μεσούτ Γιλμάζ, θέτει ένα συγκεκριμένο πλαίσιο βημάτων που οδηγούν τελικώς στον αρχικό στόχο της Τουρκίας: απευθείας διάλογο επί όλων των θεμάτων, μορατόριουμ «μονομερών ενεργειών» που θα ανέτρεπαν τις ισορροπίες και τη σταθερότητα μεταξύ των δύο χωρών, επαφές για τη βελτίωση των διμερών σχέσεων και μια σειρά Μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης (ΜΟΕ).

Τα ΜΟΕ, στη συγκεκριμένη περίπτωση του Αιγαίου, λειτούργησαν διαχρονικά περισσότερο ως μέσο για την ελαχιστοποίηση απρόβλεπτων επεισοδίων, καθιστώντας έτσι ανέξοδη και ασφαλή

για την Τουρκία τη συστηματική και σχεδόν καθημερινή έμπρακτη αμφισβήτηση των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων.

Είναι η εποχή που η κρίση στα Βαλκάνια μαίνεται, το Κόσοβο αποτελεί τον επόμενο σταθμό της επιχείρησης επανασχεδιασμού του νέου χάρτη στην Ευρώπη, η Ρωσία παραμένει «απειλή» και η Μέση Ανατολή συνεχίζει να «βράζει».

Για την Ουάσιγκτον, η συνεχιζόμενη εκκρεμότητα στο Αιγαίο ήταν η σπίθα που κινδύνευε ανά πάσα στιγμή να βάλει τη φωτιά, που απειλούσε τη συνοχή και την αποτελεσματικότητα της Ατλαντικής Συμμαχίας.

Η ελληνοτουρκική αντιπαράθεση, όμως, υπονόμει και έναν στρατηγικό σχεδιασμό για την προσέγγιση και την πρόσδεση της Τουρκίας στη Δύση με την αναγνώρισή της ως υποψήφιας προς ένταξη στην Ε.Ε., κάτι που προφανώς δεν μπορούσε να συμβεί όσο εκκρεμούσαν οι ελληνοτουρκικές διαφορές και το Κυπριακό.

Τα Ίμια είχαν αναδείξει τους κινδύνους που εμπεριείχε η παράταση της εκκρεμότητας.

Συγχρόνως, ωστόσο, το επεισόδιο των Ίμίων είχε φέρει πιο κοντά την Ελλάδα (υπό το φάσμα της στρατιωτικής ήττας) με την Τουρκία (υπό τον κίνδυνο που αντιμετώπιζε το κεμαλικό κοσμικό κατεστημένο να απομακρυνθεί πλήρως από τον στόχο του για προσέγγιση με την Ε.Ε.) και είχε αναδείξει την αναγκαιότητα για ρύθμιση των εκκρεμοτήτων.

Το ερώτημα, βέβαια, ήταν πώς θα μπορούσε να επιτευχθεί αυτός ο στόχος.

Πρώτη επιδίωξη ήταν να αποφευχθεί η γενικευμένη στρατιωτική σύγκρουση. Να παγώσει η κρίση, να βρεθούν κανάλια επικοινωνίας και να διαμορφωθούν ένα πλαίσιο διαχείρισης των εντάσεων και ο καθορισμός οδικού χάρτη για την αντιμετώπιση των προβλημάτων.

Το κρίσιμο σημείο δεν ήταν άλλο από το να υπάρξει και θεσμική επιβεβαίωση αυτής της πορείας. Αυτό ήταν που ο ίδιος ο κ. Γιλμάζ είχε προτείνει αμέσως μετά τα Ίμια· αλλά και οι Αμερικανοί, όπως φαίνεται από τα απόρρητα τηλεγραφήματα, δούλευαν ένα τέτοιο σχέδιο στο παρασκήνιο. Ήταν η Συμφωνία της Μαδρίτης, η οποία έκτοτε έχει οριοθετήσει ένα δυσμενές πλαίσιο για την Ελλάδα στο Αιγαίο. Τέτοια διεθνή κείμενα και συμφωνίες συνήθως αποτελούν συγκερασμό των θέσεων των δύο πλευρών προσφέροντας συμβιβαστική βάση για την αποκατάσταση των σχέσεων ή ακόμη και για την επίτευξη προόδου στην επίλυση χρονιζόντων προβλημάτων.

Η ελληνική πλευρά οδηγήθηκε στην υπογραφή αυτής της συμφωνίας παρά το γεγονός ότι δεν υπήρχε –το αντίθετο μάλιστα– το οποιοδήποτε θετικό σημάδι από την Άγκυρα. Ούτε βεβαίως είχε προηγηθεί ήττα σε στρατιωτικό επίπεδο, που θα δικαιολογούσε τέτοια ετεροβαρή συμφωνία. Έναντι, μάλιστα, της απολύτως έωλης «δέσμευσης» περί χρήσης όλων των μέσων για ειρηνική επίλυση των διαφορών, που περιελάμβανε ως ύστατο μέσο το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, και μιας ρητορικής δήλωσης σεβασμού της εδαφικής ακεραιότητάς της, η Ελλάδα αποδέχθηκε ουσιαστικά μορατόριουμ άσκησης των κυριαρχικών δικαιωμάτων της.

Η αποδοχή επίσης, εκ μέρους της χώρας μας, της ύπαρξης «νόμιμων και ζωτικών» συμφερόντων της Τουρκίας στο Αιγαίο είχε προφανείς συνέπειες, τις οποίες αντιμετωπίζει και σήμερα η ελληνική διπλωματία.

Η Συμφωνία της Μαδρίτης δεν ήταν τίποτα λιγότερο από το θεσμικό «περιτύλιγμα» της αποδοχής του *casus belli* της Τουρκίας.

Η Ελλάδα δεσμεύτηκε να αποφύγει «μονομερείς ενέργειες» και η Τουρκία να μην ασκήσει βία. Αυτός ακριβώς όμως ήταν ο πυρήνας του πολιτικού και διπλωματικού εκβιασμού της Άγκυρας από το 1995, να απειλήσει την Ελλάδα με *casus belli* εάν αποφάσιζε να ασκήσει το κυριαρχικό δικαίωμά της για επέκταση των χωρικών υδάτων της έως τα 12 ν.μ. και για αξιοποίηση των πόρων στην υφαλοκρηπίδα της.

Είκοσι τρία χρόνια μετά, ενώ είναι ξεκάθαρο πλέον το κίνητρο, είναι δυσδιάκριτο το όφελος για την Ελλάδα από την υπογραφή του συγκεκριμένου κειμένου.

Η αγωνία της κυβέρνησης Σημίτη να αντιμετωπίσει μια επεκτατική, αναθεωρητική και «νευρική» Τουρκία, υπό το βάρος μάλιστα του επεισοδίου των Ιμίων, παρέχει ίσως μια εξήγηση.

Το ίδιο και η επιλογή του Κώστα Σημίτη να στραφεί ολόπλευρα στην οικονομία για να επιτύχει την ένταξη της Ελλάδας στην ΟΝΕ, στόχος που προϋπέθετε «ήρεμα νερά» στο Αιγαίο και την εξασφάλιση της «εύνοιας» πολύ σημαντικών εταίρων που επεδίωκαν την επίλυση των προβλημάτων με την Τουρκία. Στην κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ τότε κυριαρχούσε η αντίληψη του «μερίσματος ειρήνης», όπως το ονόμαζε ο Γιώργος Παπανδρέου – το όφελος, δηλαδή, για την Ελλάδα από τη μείωση των εξοπλισμών που θα επέφερε η επίλυση των ελληνοτουρκικών προβλημάτων. Οράματα που αποδείχθηκαν χίμαιρες...

Το κόστος όμως ήταν δυσανάλογο. Ο χρόνος που ήλπιζε να κερδίσει με τη Συμφωνία της Μαδρίτης η ελληνική κυβέρνηση ήταν πολύ σύντομος και κάθε άλλο παρά περιόρισε την ένταση ή ακύρωσε

τις αμφισβητήσεις. Δεν προσέφερε καν την ευκαιρία για μείωση των εξοπλισμών...

Αντιθέτως, και με τη συγκυρία της πρόσφατης οικονομικής κρίσης, οδηγούμαστε σε πλήρη ανατροπή της ισορροπίας δυνάμεων στο Αιγαίο.

Ο χειρισμός μετά τα Ίμια και η κατάληξη στη Μαδρίτη άνοιξαν τον δρόμο για μια διαδικασία διμερούς διαλόγου που εκφυλίσθηκε σταδιακά σε μέσο καταγραφής και νομιμοποίησης των τουρκικών διεκδικήσεων εναντίον της χώρας μας.

Πολύ συχνά, οι πρωταγωνιστές της Μαδρίτης υποστηρίζουν ότι δεν «χάθηκε ούτε παραχωρήθηκε τίποτα» με τη συμφωνία αυτή.

Όμως το ότι η Ελλάδα δεν προχώρησε ακόμη σε καμία κίνηση επέκτασης έως το όριο των 12 ν.μ. της αιγιαλίτιδας ζώνης, το ότι δεν κήρυξε ΑΟΖ, ώστε να επιδιώξει αμέσως μετά την οριοθέτησή της και να ξεκινήσει έρευνες για την ανακάλυψη και την εκμετάλλευση φυσικών πόρων, αλλά και η ντε φάκτο παγίωση των «γκρίζων ζωνών» είναι αποτέλεσμα των δεσμεύσεων που αναλήφθηκαν στη Μαδρίτη.

Εξάλλου, η Τουρκία κάθε τόσο φροντίζει να θυμίζει τις δεσμεύσεις που ανέλαβε η Ελλάδα εκείνη την ημέρα του Ιουλίου του 1997.

Ο Αχμέτ Νταβούτογλου, ως υπουργός Εξωτερικών και ως πρωθυπουργός, πολλές φορές είχε προειδοποιήσει την Αθήνα ότι δεν μπορεί να προχωρήσει σε «μονομερείς» ενέργειες στο Αιγαίο και είχε επικαλεσθεί τη Συμφωνία της Μαδρίτης σε συναντήσεις του με αρκετούς Έλληνες υπουργούς Εξωτερικών που πέρασαν από τη Βασιλίσσης Σοφίας εκείνη την περίοδο...

Η Συμφωνία της Μαδρίτης, δεσμεύοντας την Ελλάδα στη μη άσκηση των κυριαρχικών δικαιωμάτων της, άφησε «ανοικτή» τη χώρα, ευάλωτη σε μονομερείς κινήσεις της Τουρκίας. Και αυτό αποδείχθηκε με τραυματικό τρόπο τον Νοέμβριο του 2019 με την υπογραφή του τουρκοκλιβικού μνημονίου, όπου δεν υπήρχε συμ-

φωνία οριοθέτησης ούτε με την Αίγυπτο, ούτε με την Κύπρο, ούτε φυσικά κατάθεση συντεταγμένων για τα εξωτερικά όρια της υφαλοκρηπίδας, ούτε ανακήρυξη ΑΟΖ, ώστε να λειτουργήσουν αποτρεπτικά για τα «δεύτερα Ίμια».

Η Ισορροπία του παζαριού

Το παζάρι απαιτούσε τη διαμόρφωση μιας *win-win* (κατά την προσφιλή διατύπωση της εποχής) διαπραγματευτικής διαδικασίας όπου θα υπήρχαν κέρδη για όλους, έστω και μικρά, τα οποία θα κάλυπταν την εικόνα των παραχωρήσεων στις οποίες υποχρεωνόταν η Ελλάδα.

Το επεισόδιο των Ιμίων είχε διαμορφώσει εξαιρετικά δυσμενές πλαίσιο για την Ελλάδα, και έτσι διατυπώθηκε η θέση ότι, εάν και εφόσον αμφισβητείται η ελληνική κυριαρχία στα Ίμια, η Τουρκία θα μπορούσε να προσφύγει στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης.

Από την αρχή, η Τουρκία, με τη σύμφωνη γνώμη και των ΗΠΑ, επέμενε ότι δεν μπορεί να παραπεμφθεί στη Χάγη μόνο το θέμα των Ιμίων, αλλά ότι θα πρέπει να προστεθεί κάτι ακόμη στο «καλάθι».

Στην αρχή, προστέθηκε η υφαλοκρηπίδα, μετά η αποστρατιωτικοποίηση των νησιών του Αιγαίου και άλλα θέματα. Ήταν όμως προφανές ότι ακόμη και η «θετική» προοπτική, της παραπομπής στη Χάγη του θέματος των Ιμίων, θα οδηγούσε σε διεύρυνση του περιεχομένου του συνυποσχετικού (ή ακόμη και της μονομερούς προσφυγής) οδηγώντας τελικά στο καθεστώς κυριαρχίας και άλλων ελληνικών νησίδων και βραχονησίδων στο Αιγαίο και σε άλλα «συναφή» θέματα.

Στην Αθήνα υπήρχε η αγωνία από την οδυνηρή εμπειρία του χειρισμού των Ιμίων, και η κυβέρνηση Σημίτη, έχοντας κατά νουν την είσοδο στην Ευρωζώνη με την αντικατάσταση της δραχμής από

το ευρώ και την επικείμενη ανακοίνωση της ανάθεσης των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 (φθινόπωρο 1997), το μόνο που δεν επιθυμούσε ήταν νέα ένταση με την Τουρκία. Έτσι, ήταν έτοιμη να δεχθεί τη δεύτερη φάση της μεσολάβησης των Αμερικανών στην αποκατάσταση ενός *modus vivendi* αρχικώς και κατόπιν τη δρομολόγηση μιας προσπάθειας συνολικής επίλυσης των ελληνοτουρκικών προβλημάτων.

Η Τουρκία εμφανιζόταν έτοιμη να προσφέρει «μη πόλεμο» απαιτώντας ένα πολύ σημαντικό αντάλλαγμα: την αναγνώριση από την Ελλάδα των «νόμιμων» δικαιωμάτων της στο Αιγαίο και της επακόλουθης υποχρέωσης αποφυγής μονομερών ενεργειών που θα διατάρασσαν αυτό το καθεστώς.

«Μονομερείς ενέργειες» που αναφέρονταν, φυσικά, σε κάθε απόπειρα της Ελλάδας να ασκήσει πλήρως την κυριαρχία της στο Αιγαίο και να εκμεταλλευθεί τα πλεονεκτήματα που της προσέφερε η γεωγραφική θέση της σε συνδυασμό με τις ευνοϊκές ρυθμίσεις του Δικαίου της Θάλασσας.

Υπήρχε η μεγάλη αγωνία των ΗΠΑ να μείνει η Τουρκία προσδεμένη στην Ε.Ε. Το Κυπριακό ακολουθούσε τη δική του πορεία, που επιβάρυνε τις ελληνοτουρκικές σχέσεις.

Έπρεπε να βρεθεί ένα πλαίσιο το οποίο θα δέσμευε τις δύο πλευρές και θα αποτελούσε το «αμορτισέρ» απόσβεσης κραδασμών, αποτρέποντας έτσι έναν εκτροχιασμό με εντάσεις που, εκτός των άλλων, θα ματαίωναν οριστικά την ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας.

Οι αδυναμίες της Συμφωνίας της Μαδρίτης άρχισαν να εμφανίζονται από την επόμενη κιόλας ημέρα της υπογραφής της, και αυτό παρά τις επίμονες προσπάθειες και των Αμερικανών ώστε να υπάρξουν απτά αποτελέσματα. Κάτι τέτοιο δεν κατέστη δυνατόν και τελικά οι διεκδικήσεις της Τουρκίας παρέμειναν στο τραπέζι και οι απειλές συνεχίστηκαν, απλώς πλέον η Τουρκία, όπως συνέβη και πολύ πρόσφατα, επικαλείται τη Συμφωνία της Μαδρίτης απαιτώ-

ντας την αποφυγή «μονομερών ενεργειών» που θίγουν τα «νόμιμα και ζωτικά δικαιώματά της...».

Η ελληνική κυβέρνηση είχε συμπράξει σε αυτή τη διαδικασία και είχε διαπραγματευθεί απολύτως μυστικά (μέχρι και την ύστατη ώρα η κυβέρνηση δήλωνε «άγνοια») ένα κείμενο το οποίο παρουσίασαν οι Αμερικανοί, ένα κείμενο που στη φιλοσοφία του ήταν τόσο κοντά με την πρόταση Γιλμάζ, ελπίζοντας ότι έτσι ικανοποιεί τους ανυπόμονους συμμάχους και εταίρους και εξασφαλίζει ένα πλαίσιο «μη πολέμου» με την Τουρκία. Με ένα όμως δυσανάλογο τίμημα και μια μάλλον ανεδαφική, όπως αποδείχθηκε, προσδοκία ότι η παρουσία της Μαντλίν Ολμπράιτ προσέδιδε στις ΗΠΑ ρόλο εγγυητού εφαρμογής της συμφωνίας.

Ο «ειρηννοπιός» Γιλμάζ

Οι Αμερικανοί είχαν αποφασίσει να καλέσουν αμέσως μετά τα Ίμια τον Έλληνα πρωθυπουργό Κώστα Σημίτη στην Ουάσιγκτον και δούλευαν παρασκηνιακά σε Αθήνα και Άγκυρα προκειμένου να διαμορφώσουν ένα πλαίσιο, ώστε όχι μόνο να εκτονωθεί η ένταση από το επεισόδιο των Ίμιων αλλά και να εκμεταλλευθούν το μομέντουμ για συνολική αντιμετώπιση των ελληνοτουρκικών προβλημάτων.

Δουλειά είχε πιάσει όμως και η τουρκική διπλωματία, που, προκειμένου να προλάβει τις εξελίξεις, έσπευσε να υποβάλει ολοκληρωμένη πρόταση για την «Ειρηνευτική Διαδικασία σχετικά με το Αιγαίο» στις 24 Μαρτίου 1996 μέσω του πρωθυπουργού Μεσοούτ Γιλμάζ.

Λίγες μόνον εβδομάδες μετά τα Ίμια, η Τουρκία εμφανιζόταν έτοιμη να διαπραγματευθεί με την Ελλάδα, κρατώντας πια στα χέρια της το χαρτί της αμφισβήτησης της ελληνικής κυριαρχίας και έχοντας διαμορφώσει τη θεωρία των «γκρίζων ζωνών», την οποία δημοσιοποίησε αργότερα την άνοιξη.

Ο Τούρκος πρωθυπουργός στις 24 Μαρτίου παρουσίασε την «πρωτοβουλία» του για την ειρήνη στο Αιγαίο. Μια φόρμουλα η οποία έθετε τη βάση για ένα παζάρι μεταξύ των δύο χωρών, όπως θα το περιέγραφαν λίγες ημέρες αργότερα ο Αμερικανός σύμβουλος Εθνικής Ασφαλείας Τόνι Λέικ και ο υπουργός Εξωτερικών Γουόρεν Κρίστοφερ στον Κώστα Σημίτη, κατά τη διάρκεια της επίσκεψης του στην Ουάσιγκτον. Ένα παζάρι το οποίο σταδιακά διαμόρφωσε το πλαίσιο όλων των πρωτοβουλιών των Αμερικανών που οδήγησαν τελικά στη Συμφωνία της Μαδρίτης.

Η ιδέα ήταν απλή: αποφυγή μονομερών ενεργειών, σεβασμός στο «διεθνές δίκαιο» και στις «διεθνείς συμφωνίες», αναγνώριση των δικαιωμάτων και των δύο χωρών, σεβασμός της εδαφικής ακεραιότητας, έναρξη διαλόγου χωρίς προαπαιτούμενα και αποδοχή όλων των διαθέσιμων τρόπων για την επίλυση διαφορών.

Η αποφυγή «μονομερών ενεργειών» συνιστούσε πρακτικά απεμπόληση δικαιωμάτων που αναγνώριζε στην Ελλάδα η Συνθήκη για το Δίκαιο της Θάλασσας. Ο «σεβασμός της εδαφικής ακεραιότητας» ήταν δήλωση κενή περιεχομένου, εφόσον η Τουρκία ήδη είχε διατυπώσει εντελώς διαφορετική προσέγγιση για την ελληνική κυριαρχία σε ό,τι αφορά κυρίως τα νησιά.

Φυτεύοντας τον «σπόρο» της Μαδρίτης

Τόσο το περιεχόμενο όσο και ο τρόπος που ο Μεσούτ Γιλμάζ εμφάνισε την πρόταση αυτή έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Πολλοί από τους όρους της πρότασης αλλά και του περιεχομένου των δηλώσεων του Τούρκου πρωθυπουργού επαναλαμβάνονται 15 μήνες μετά στο κείμενο της Συμφωνίας της Μαδρίτης.

Ο πρωθυπουργός Γιλμάζ, παρουσιάζοντας την πρωτοβουλία του και θέλοντας να αποδείξει τις αγνές προθέσεις του, δήλωσε

ότι η Τουρκία επιθυμεί να δει να επιλύονται όλες οι διαφορές με την Ελλάδα στο Αιγαίο και κάλεσε την Αθήνα να ανταποκριθεί στην πρόσκληση για έναρξη ειρηνευτικής διαδικασίας χωρίς καμία προϋπόθεση, με στόχο να βρεθεί συνολική και βιώσιμη λύση σε όλα τα θέματα που χωρίζουν τις δύο χώρες στο Αιγαίο.

«Η πρόσφατη κρίση στο Αιγαίο έχει αναδείξει για ακόμη μία φορά ότι η παρούσα κατάσταση των τουρκοελληνικών σχέσεων είναι γεμάτη κινδύνους. Η αποτυχία της επίλυσης των υπαρχόντων προβλημάτων έχει δημιουργήσει ένα περιβάλλον ευνοϊκό για την έκρηξη περαιτέρω κρίσεων», είχε δηλώσει ο κ. Γιλμάζ προσθέτοντας: «Συνεπώς, καλώ την Ελλάδα να προσέλθει σε διαπραγματεύσεις χωρίς προϋποθέσεις, με προοπτική την επίλυση όλων των προβλημάτων του Αιγαίου ως συνόλου».

Ο Μεσοút Γιλμάζ υποστήριξε ότι η Τουρκία και η Ελλάδα έπρεπε να ακολουθήσουν το παράδειγμα του 1930, οπότε οι δύο χώρες συνήψαν μια ιστορική συμφωνία ειρήνης υπό την ηγεσία του Τούρκου προέδρου Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ και του Έλληνα πρωθυπουργού Ελευθερίου Βενιζέλου.

«Ενδεχόμενη επίλυση των προβλημάτων του Αιγαίου θα είναι βιώσιμη και μακρόπνοη εφόσον οικοδομηθεί στα θεμελιώδη δικαιώματα και στα νόμιμα συμφέροντα και των δύο χωρών. Θα πρέπει να συζητήσουμε τις διαφορές μας στη βάση του αμοιβαίου σεβασμού και με την καλή θέληση για επίτευξη συμβιβασμού», είχε πει χαρακτηριστικά ο Τούρκος πρωθυπουργός.

Ο ίδιος τόνισε ότι η Τουρκία πάντοτε σεβόταν την εδαφική ακεραιότητα και το απαραβίαστο των συνόρων όλων των γειτόνων της, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας, και δεν έχει κανέναν σκοπό για αλλαγή του *status quo* του Αιγαίου μονομερώς.

«Μια ουσιώδης πτυχή της τουρκικής θέσης στα ζητήματα του Αιγαίου είναι ο σεβασμός στο *status quo* που εγκαθιδρύθηκε μέσω διεθνών συμφωνιών», είχε τονίσει ο πρωθυπουργός, προσθέτο-

ντας ότι η Ειρηνευτική Διαδικασία για το Αιγαίο θα πρέπει να στηριχθεί στα ακόλουθα βήματα:

Η Ελλάδα και η Τουρκία θα πρέπει αμφότερες να διακηρύξουν τον σεβασμό τους στις υφιστάμενες διεθνείς συμφωνίες, τον σεβασμό στην εδαφική ακεραιότητα της καθεμιάς και να αποκηρύξουν κάθε μονομερές βήμα στο Αιγαίο.

Διερευνητικές συνομιλίες να ξεκινήσουν χωρίς να προκαταλαμβάνονται οι θέσεις των δύο πλευρών για την επίτευξη μιας συνολικής, κατόπιν διαπραγματεύσεων, λύσης.

Προκαταρκτικές συνομιλίες μπορούν να αφορούν μεθόδους επίλυσης διαφορών (περιλαμβανομένης και της αποδοχής τρίτου μέρους) και τη μορφή, τους όρους και τα νομικά προσπατούμενα που είναι αναγκαία.

Οι δύο πλευρές θα πρέπει να προσπαθήσουν να μειώσουν τη συναισθηματική φόρτιση που καλύπτει τα ζητήματα του Αιγαίου και να δημιουργήσουν νέο πνεύμα συνεργασίας και συμβιβασμού.

Μπορεί να διεξαχθούν συνομιλίες για μια αρχική πολιτική διακήρυξη που θα θέτει τις βασικές αρχές που διέπουν τις σχέσεις μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας και καθιερώνουν νέο πλαίσιο πολιτικής συνεργασίας. Το κείμενο αυτό θα καθορίζει επίσης διαύλους συνεργασίας και διαδικασίες για την επίλυση διαφορών.

Να υπάρξουν ταυτόχρονες συνομιλίες για ένα συνολικό πακέτο Μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης για στρατιωτικές δραστηριότητες.

«Ευλικρινά πιστεύω ότι η Ελλάδα θα δώσει προσοχή στην πρόσκλησή μας για ειρηνική επίλυση που θα βασίζεται στο Διεθνές Δίκαιο και στη νομιμότητα και δεν θα αφήσει αυτή την ιστορική ευκαιρία να χαθεί. Αυτή η διαδικασία ίσως απαιτήσει μια περίοδο περισυλλογής και προετοιμασίας. Η Τουρκία θα είναι έτοιμη οποτεδήποτε η Ελλάδα απαντήσει θετικά στις προτάσεις μας και δηλώσει ότι είναι έτοιμη να εμπλακεί σε αυτή την ειρηνευτική διαδικασία», ήταν η δημόσια πρόσκληση που απύθυνε ο Μεσούτ Γιλμάζ, θέτοντας την πρότασή του στο τραπέζι.

Το τουρκικό υπουργείο Εξωτερικών ανέλαβε να παρουσιάσει πιο κωδικοποιημένα τις προτάσεις Γιλμάζ:

«Υπάρχουν τέσσερις βασικές διαστάσεις της πρωτοβουλίας:

- 1. Μηχανισμός για την ειρηνική επίλυση των διαφορών.** Η Τουρκία αντιμετωπίζει όλο το φάσμα των πιθανών εργαλείων για αυτό. Δεν αποκλείει τη λύση μέσω τρίτου μέρους.
- 2. Πολιτικό πλαίσιο.** Η Τουρκία θα επιθυμούσε να δει τις δύο πλευρές να παράγουν ένα κοινό κείμενο το οποίο θα λειτουργεί ως βάση για μια φιλική σχέση. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με τη μορφή ενός πολιτικού κειμένου ή διακήρυξης που θα διαμορφωθεί από τα δύο μέρη ή μέσω μιας συμφωνίας φιλίας και συνεργασίας.
- 3. Νέο πλαίσιο ασφαλείας.** Αυτό θα συμβάλει στην οριοθέτηση των στρατιωτικών και αμυντικών πτυχών των σχέσεων. Πρωταρχικό στοιχείο είναι ένα πρόγραμμα Μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης για στρατιωτικές δραστηριότητες.
- 4. Κώδικας συμπεριφοράς.** Αυτός θα καθορίζει τους κανόνες της καθημερινής δραστηριότητας κάθε πλευράς. Κάθε πλευρά θα πρέπει να απέχει από δηλώσεις ή πράξεις που

θα μπορούσαν να προκαλέσουν εχθρικά αισθήματα και θα πρέπει να ενθαρρύνει την ατμόσφαιρα συνεργασίας.

Από την άποψη της Τουρκίας, η πρωτοβουλία είναι η πιο ριζοσπαστική που έχει αναληφθεί στις ελληνοτουρκικές σχέσεις».

Η τουρκική πρόταση δεν ήταν δυνατόν να γίνει αποδεκτή από την Αθήνα, σε μια χρονική στιγμή, μάλιστα, που το επεισόδιο των Ιμίων είχε συγκλονίσει την ελληνική κοινωνία και είχε αιφνιδιάσει την πολιτική και στρατιωτική ηγεσία.

Στην πρότασή του, ο Μεσούτ Γιλμάζ, προσφέροντας πολύ απλά ως δέλεαρ την πιθανή αποδοχή από την Τουρκία του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης ως τελικού κριτή των ελληνοτουρκικών διαφορών, ζητούσε την παραίτηση της Ελλάδας από το δικαίωμα επέκτασης των χωρικών υδάτων της, την αντιμετώπιση όχι απλώς του προβλήματος της υφαλοκρηπίδας αλλά «όλων των διαφορών στο Αιγαίο» και την έναρξη διμερούς διαπραγμάτευσης για το *status quo*, το οποίο εμπράκτως λίγες εβδομάδες πριν είχε αμφισβητήσει η Τουρκία.

Στις 26 Μαρτίου, ο Τούρκος πρέσβης Ουμίτ Παμίρ συντήθηκε με τον πρωθυπουργό Κώστα Σημίτη στο Μέγαρο Μαξίμου. Σε βαρύ κλίμα, ο Τούρκος διπλωμάτης ενημερώθηκε για την ελληνική απάντηση, η οποία ήταν απορριπτική.

Ωστόσο, η πρωτοβουλία Γιλμάζ είχε ήδη σπείρει ιδέες σε εύφορο, όπως αποδείχθηκε, έδαφος...

Οι Τούρκοι γνώριζαν ότι τα Ίμια ήταν ελληνικά – Ο ρόλος του Οϊμέν

Ένα από τα ερωτήματα που δεν έχουν απαντηθεί είναι εάν το επεισόδιο με την προσάραξη του τουρκικού σκάφους στα Ίμια ήταν στο

σύνολό του προσχεδιασμένο ή αν απλώς δόθηκε η αφορμή από ένα τυχαίο περιστατικό ώστε να ξεδιπλώσει η Τουρκία μια θεωρία την οποία επεξεργάζονταν στο τουρκικό υπουργείο Εξωτερικών (ΥΠΕΞ) από καιρό, προκειμένου να αμφισβητηθεί το *status quo* στο Αιγαίο, και έτσι, εκτός του *casus belli*, να διαθέτει και άλλον έναν ισχυρό μοχλό πίεσης προς την Ελλάδα.

Ακόμη ένα ερώτημα είναι εάν ήταν σαφές στην Αγκυρα ότι τα Ίμια ήταν ελληνικά όταν ξεκίνησε η αντιπαράθεση που έληξε με την κλιμάκωση της 29ης Ιανουαρίου. Οι Ιταλοί, όπως είχε γίνει γνωστό ήδη από το 1996, είχαν ενημερώσει την Αγκυρα για το περιεχόμενο των συνθηκών που παραχωρούσαν τα Ίμια στην Ελλάδα. Στον τουρκικό Τύπο υπήρξαν δημοσιεύματα ότι, ενώ το τουρκικό ΥΠΕΞ είχε στη διάθεσή του τα ντοκουμέντα για την κυριότητα των Ιμίων, τα οποία είχαν παραδώσει οι Ιταλοί, ο τότε υφυπουργός Εξωτερικών Ονούρ Οϊμέν απέκρυψε από τον Ντενίζ Μπαϊκάλ το κρυπτο-τηλεγράφημα, το οποίο θα μπορούσε να αποτρέψει την κλιμάκωση της κρίσης.

Ο ίδιος ο Οϊμέν, αργότερα σε δήλωσή του στην εφημερίδα *Taraf*, επιχειρούσε να διαψεύσει τις πληροφορίες αυτές με όχι και ιδιαίτερα πειστικό τρόπο, καθώς απλώς ισχυριζόταν ότι ο Μπαϊκάλ είχε ενημερωθεί από τους Ιταλούς σχετικά με κάποια πράγματα για τις βραχονησίδες, μετά όμως την κρίση, ενώ κατόπιν ζήτησε από τον ίδιο να ερευνήσει την υπόθεση για να διαπιστώσει εάν ήταν ορθοί οι ισχυρισμοί των Ιταλών, αλλά, όπως υποστήριζε, το τηλεγράφημα ήταν ένα έγγραφο που δεν θα παρεμπόδιζε την κρίση και ο ίδιος ήταν ένας υφυπουργός που δεν είχε την ευθύνη να διακινήσει το τηλεγράφημα από το ένα γραφείο στο άλλο!

Ωστόσο, ένα τηλεγράφημα του Αμερικανού πρεσβευτή στην Αγκυρα Ρικιαντόνε στις 2 Απριλίου 1996 (αποκαλύφθηκε για πρώτη φορά στο βιβλίο των Μ. Ιγνατίου και Αθ. Έλλης, *Ίμια- Τα απόρρητα τηλεγραφήματα των Αμερικανών*), που περιγράφει τη

συνάντησή του με Τούρκο αξιωματούχο του οποίου το όνομα κράτησε προστατευμένο το Στέιτ Ντιπάρτμεντ, δηλώνει ότι όχι μόνον είχαν στείλει οι Ιταλοί το κρυπτο-τηλεγράφημα που απεδείκνυε ότι τα Ίμια ανήκαν στην Ιταλία και παραδόθηκαν κατόπιν στην Ελλάδα, αλλά και ότι το ίδιο το τουρκικό ΥΠΕΞ είχε στη διάθεσή του τα σχετικά ντοκουμέντα.

Ο Αμερικανός διπλωμάτης μάλιστα καταγράφει με τον πλέον σαφή τρόπο ότι ο συγκεκριμένος Τούρκος αξιωματούχος «δεν αποδίδει την οποιαδήποτε εγκυρότητα στις τουρκικές θέσεις...».

Οι Τούρκοι γνώριζαν καλά το πλαίσιο των διεθνών συμφωνιών οι οποίες αναγνώριζαν την ελληνική κυριαρχία επί των Ίμιων, αλλά είχαν αποφασίσει να «καταχωνιάσουν» ακόμη και τα στοιχεία που υπήρχαν στο αρχείο του τουρκικού ΥΠΕΞ, προκειμένου να στηθεί το επεισόδιο των Ίμιων – ένα επεισόδιο από το οποίο ξεκίνησε ανοικτά η αμφισβήτηση του *status quo* στο Αιγαίο όπως κατοχυρώθηκε με τη Συνθήκη της Λωζάννης και τη Συνθήκη Ειρήνης των Παρισίων.

ΕΜΠΙΣΤΕΥΤΙΚΟ

Ημερομηνία: 2 Απριλίου 1996

Από: Πρεσβεία Αγκύρας

Προς: Υπουργό Εξωτερικών (SECSTATE WASHDC 4946)

Προξενείο Κωνσταντινούπολης

Προξενείο Αδάνων

Πρεσβεία Λευκωσίας

Αμερικανική Μόνιμη Αντιπροσωπεία ΟΗΕ

*Θέμα: Τουρκία, Ελλάδα και η Ε.Ε. προκατειλημμένη θέση από την Άγκυρα
Classified από τον Richard McKee, Πολιτικό σύμβουλο - Πρεσβεία
Άγκυρας*

Σύνοψη: Σε μια επανεξέταση των γεγονότων της περασμένης εβδομά-

δας που επηρέασαν τις ευρωτουρκικές σχέσεις με τους αναπληρωτές επικεφαλής των αποστολών της Ιταλίας και της Γερμανίας με τον γενικό διευθυντή του ΥΠΕΞ για τις ευρωπαϊκές υποθέσεις, αποκαλύφθηκε ένα διευρυνόμενο χάσμα μεταξύ της Ε.Ε. και της Τουρκίας.

(Ακολουθεί λογοκριμένο κείμενο.)

Συμβούλιο Σύνδεσης Ε.Ε. - Τουρκίας: Οι πόλεμοι του κειμένου

(Ακολουθεί λογοκριμένο κείμενο.)

Ο αποκλεισμός της Τουρκίας από το Άνοιγμα της Διακυβερνητικής (IGC) στο Τορίνο στις 29 Μαρτίου

(Ακολουθεί λογοκριμένο κείμενο.)

Οι σχέσεις Τουρκίας - Ε.Ε. σε σταυροδρόμι

(Ακολουθεί λογοκριμένο κείμενο.)

Ίμια/Καρντάκ

Λογοκριμένο κείμενο (που αναφέρεται προφανώς στο όνομα του Τούρκου αξιωματούχου με τον οποίο έχει γίνει η συνάντηση).

Σημειώνοντας τις αναφορές στον τουρκικό Τύπο σχετικά με κρυπτο-τηλεγράφημα (από τον Τούρκο πρεσβευτή στη Ρώμη Unal Unsal) το οποίο υποτίθεται περιλάμβανε δήλωση του Τούρκου υπουργού Εξωτερικών το 1932 που ερμηνεύονταν ότι δείχνει τα Καρντάκ να είναι ελληνικά, ο Τύπος έκανε ρεπορτάζ ότι το τηλεγράφημα είχε «θαφτεί» στο υπουργείο Εξωτερικών.

[Λογοκριμένο κείμενο (το όνομα του συνομιλητή)]

[...] είπε ότι οι Ιταλοί στις 20 Φεβρουαρίου στη Ρώμη είχαν παραδώσει στον τότε Τούρκο υπουργό Εξωτερικών Ντενίζ Μπαϊκάλ αντίγραφο του «Πρωτοκόλλου» που υπογράφηκε μεταξύ των κυβερνήσεων της Ιταλίας και της Τουρκίας στις 28 Δεκεμβρίου 1932 στην Άγκυρα, το οποίο δείχνει ότι τα Καρντάκ ήταν προδήλως ιταλικά (τα ιταλικά Δωδεκάνησα παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα το 1947).